

HOOFDSTUK 5

De beheerfase

5 De beheerfase

Inleiding

In de beheerfase is groenbeheer verantwoordelijk voor het bereiken van het eindbeeld dat is vastgesteld tijdens de ontwerpfase. Op dat eindbeeld worden de maatregelen afgestemd. Deze maatregelen worden *ontwikkelingsbeheer* genoemd. Bij het ontwikkelingsbeheer kan het eindbeeld snel zijn bereikt (bijvoorbeeld wanneer er een gazon moet worden aangelegd), maar het kan ook lang duren (zoals bijvoorbeeld bij houtige begroeiingen). Beheer grijpt al dan niet in, wat consequenties heeft voor de verdere ontwikkeling van de begroeiing. Natuurlijke processen als successie en dynamiek spelen hierbij een grote rol.

Ook na de aanlegfase is het goed wanneer de verantwoordelijken voor het groenbeheer contact houden met ontwerp over het beheer. De uitwisseling van ervaringen is verhelderend. Bij eventuele omvormingen in oudere beplantingen is het goed wanneer beheer de verantwoordelijke voor ontwerp hierbij betreft. Dit om te voorkomen dat de belevingswaarde afneemt, of dat structuren veranderen die te maken hebben met de opbouw van het object.

Beheer heeft direct contact met gebruikers en belanghebbenden. Het is geen kortstondig contact, zoals in de ontwerpfase waarin een afgerond product wordt opgeleverd. Wanneer een ontwerp is aangelegd en overgedragen aan beheer, ontstaat een jarenlange relatie tussen beheer enerzijds en de gebruikers en belanghebbenden anderzijds. Groen is bij de gebruiker vooral 'beleving' en dat kan voor iedere gebruiker anders worden ingevuld. Dat vraagt daarom om een heldere voorlichting van beheer aan de gebruikers en belanghebbenden. Beheer heeft daarnaast ook te maken met vastgestelde onderhoudsbudgetten.

Wanneer het stappenplan uit hoofdstuk 2 is gevolgd, heeft beheer al in een eerder stadium overleg gehad met ontwerp over het onderhoudsbudget (namelijk in stap 5). Dit om te voorkomen dat pas in de beheerfase blijkt dat er te weinig budget is om het object te beheren.

Ook gezien de voorgaande opmerkingen is het voor zowel ontwerp als beheer noodzakelijk om **zakelijk en professioneel te communiceren** met belanghebbenden.

Uitgangspunten bij het beheer zijn:

■ **Natuurlijke basisprincipes en processen als basis voor het beheer**

- Het natuurlijke proces is als uitgangspunt voor alle belanghebbenden helder, concreet en begrijpelijk. Voor beheer is vakkennis hierover essentieel. Deze vakkennis speelt een cruciale rol in de communicatie met de burger en andere betrokkenen.

■ **Organisatorisch en politiek draagvlak**

Om dit draagvlak te bereiken moet beheer duidelijk communiceren met de diverse betrokken doelgroepen:

- Effectieve communicatie met burgers:
 - beheer zorgt voor de 'tuin van de burger'. Dit is een belangrijk uitgangspunt. Het betekent niet dat beheer aan de burger vraagt hoe er moet worden beheerd. Het betekent wel dat beheer moet zorgen voor gedegen en goed onderbouwde voorstellen;
 - beheer moet een modus kunnen vinden tussen alle belangen die spelen bij burgers en de mogelijkheden die de opdrachtgever heeft.
- Effectieve communicatie binnen de eigen organisatie, van strategisch tot operationeel niveau:
 - ook binnen de interne organisatie zijn draagvlak en een heldere communicatie belangrijk; Het maakt niet alleen de onderlinge samenwerking beter, maar zorgt er ook voor dat iedereen op één lijn zit. Dit is noodzakelijk in de communicatie met de burger en de politiek.

■ **Geen inspanningsverplichting, maar resultaatsverplichting**

- Burgers en politiek mogen van beheer verwachten dat er een gedragen resultaat wordt geleverd dat voldoet aan de verwachtingen. De inspanning van beheer moet als resultaat zichtbaar en bespreekbaar zijn en getoetst kunnen worden.

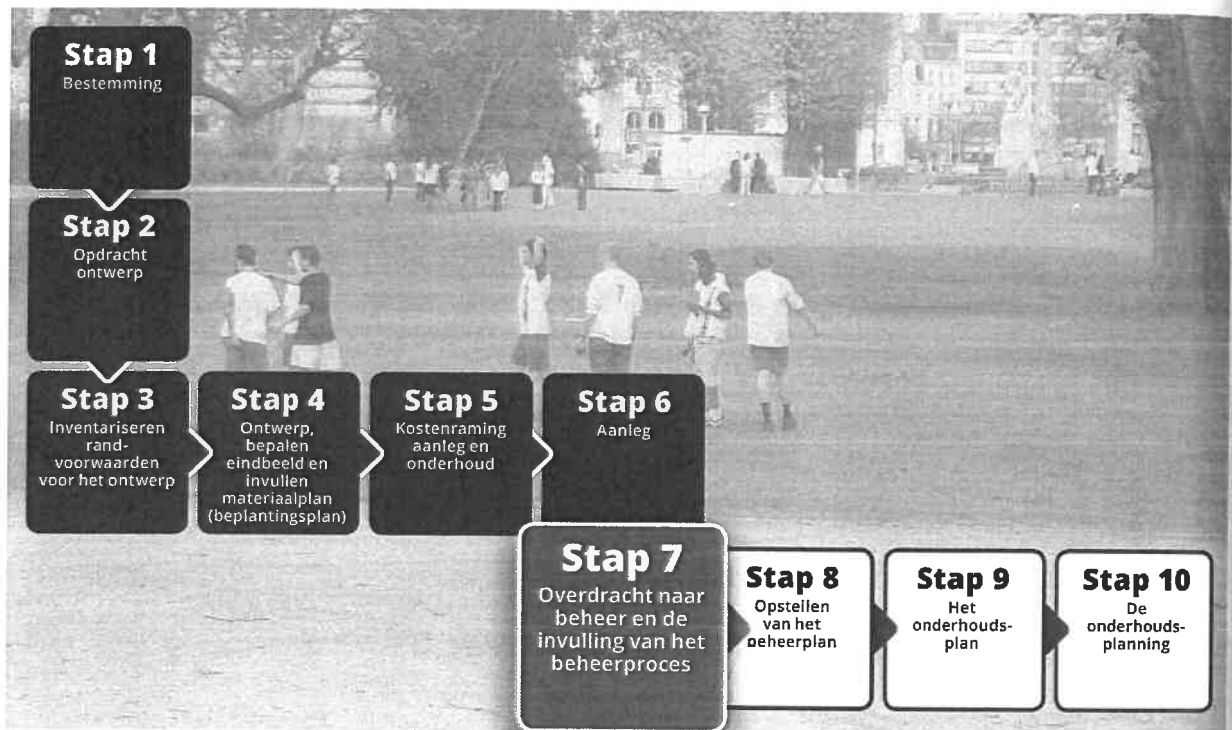
■ **Werken volgens beheer- en onderhoudsplannen**

- Een beheerplan moet concrete informatie bevatten die duidelijk is voor de belanghebbenden en is voorzien van de juiste argumenten. Ook moet een beheerplan duidelijk maken hoe zwaar de ingrepen zullen zijn, hoe vaak en waarom ze plaatsvinden en wat het uiteindelijke resultaat zal zijn binnen een afgesproken periode.
- Een beheerplan wordt gemaakt voor middellange termijn (vijf jaar) en vanuit dit beheerplan moet een jaarlijkse onderhoudsplanning worden gemaakt; de jaarplanning.

In dit hoofdstuk worden de laatste vier stappen van het organisatorische proces nader toegelicht..

5 De beheerfase

5.1 Stap 7 Overdracht naar beheer; invulling van het beheerproces

5.1.1 Overdracht van ontwerp naar beheer

Wanneer op de juiste momenten overleg heeft plaatsgevonden tussen opdrachtgever, ontwerp en beheer is deze overdracht een kleine stap. Er is draagvlak bij zowel opdrachtgever, ontwerp en beheer als de gebruiker.

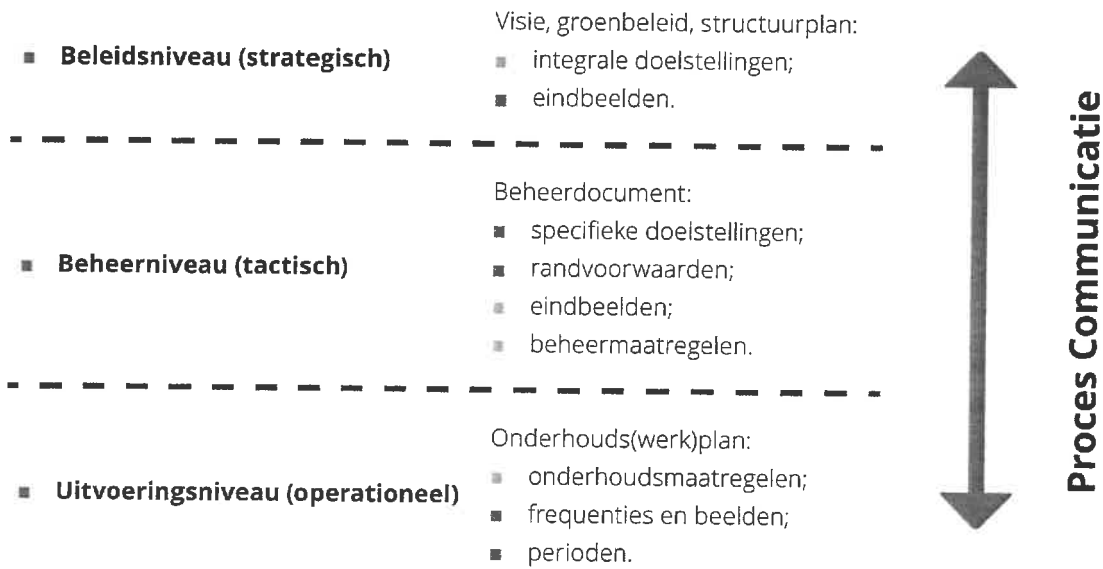
Voor ontwerp is de opdracht nu afgerond. Het project wordt overgedragen aan beheer, dat de opdracht heeft het eindbeeld te realiseren.

5.1.2 Het beheerproces

Groenbeheer moet kunnen sturen op werkprocessen, en in staat zijn het beheer van groen in het juiste perspectief te plaatsen, bij een afgesproken doelstelling (zie paragraaf 5.2.2). Daarbij is de juiste wijze van communiceren naar belanghebbenden essentieel.

Het gehele proces om van beleid tot de uiteindelijke uitvoering te komen vraagt om een gedegen plan, waarbij **duurzaam** beheer uitgangspunt is en waarbij de kosten van het gekozen beheer via beheerbegrotingen zijn vastgelegd en te verantwoorden. Beleidsmaker en beheer moeten ervoor zorgen dat strategie (beleid) wordt vertaald naar tactisch en operationeel (uitvoerend) niveau.

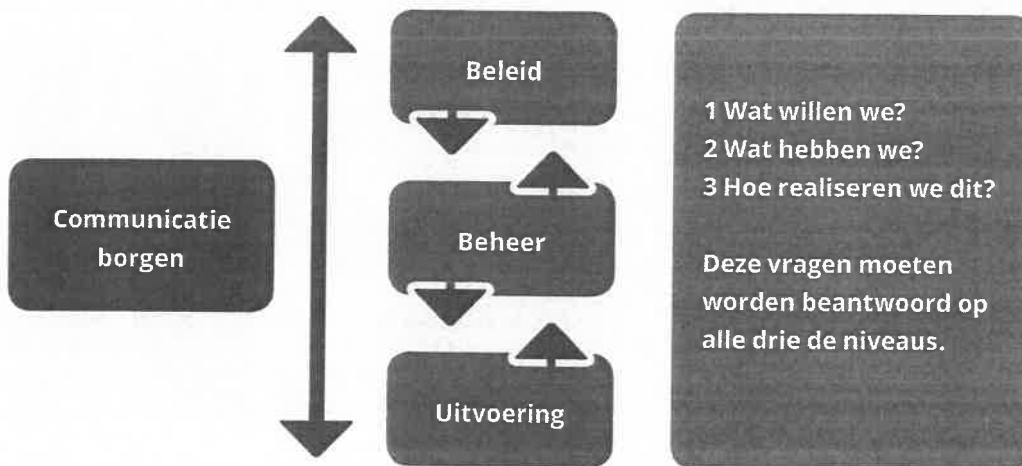
De organisatie van het beheerproces

Afstemming tussen de verschillende niveaus is een voorwaarde voor een goede bedrijfsvoering. Het groenbeheer moet objectief en zakelijk zijn om antwoord te kunnen geven op de (vaak) subjectieve belevingswaarde van het groen.

Wat willen we? Wat hebben we? Hoe realiseren we dit?

Voor elk denkbaar uitvoeringsproces zijn deze drie vragen essentieel. Een **grote** valkuil voor groenbeheer is om te snel te gaan communiceren op basis van de vraag 'Hoe realiseren we dit?'. De juiste volgorde is 'Wat willen we?', 'Wat hebben we?' en 'Hoe realiseren we dit?'. Deze volgorde is de basis voor een goede communicatie, waardoor minder conflicten zullen ontstaan tussen allerlei belangengroepen.

5 De beheerfase

Wat willen we?

Het antwoord op de vraag 'Wat willen we?' komt voort uit een visie, een beleidsplan of een structuurplan. Het is de afgesproken koers voor de langere termijn (20 jaar), gebaseerd op actueel omgevingsbeleid en beleidskeuzes op groengebied.

Voorbeelden:

- Wat wil de eigenaar, wat wil ontwerp, wat wil beheer, wat wil de burger? Wat zijn de basisvoorwaarden die worden gesteld ten aanzien van 'schoon, heel en veilig'?
- Mogen er wel of geen chemische middelen worden gebruikt?
- Waarmee moeten we rekening houden als het gaat om de visie, het beleidsplan of het structuurplan?
- Wat is het onderhoudsbudget?
- Wat zijn de doelen en wat houden deze concreet in?
- Wat moet de gewenste situatie worden?

De 'Wat willen we?'-vragen zullen vooral op strategisch niveau worden uitgewerkt. Ze moeten echter uitvoerbaar worden gemaakt op tactisch en operationeel niveau. Wat beheer verlangt en uiteindelijk ook de burger wil, is duidelijkheid over de strategische uitgangspunten.

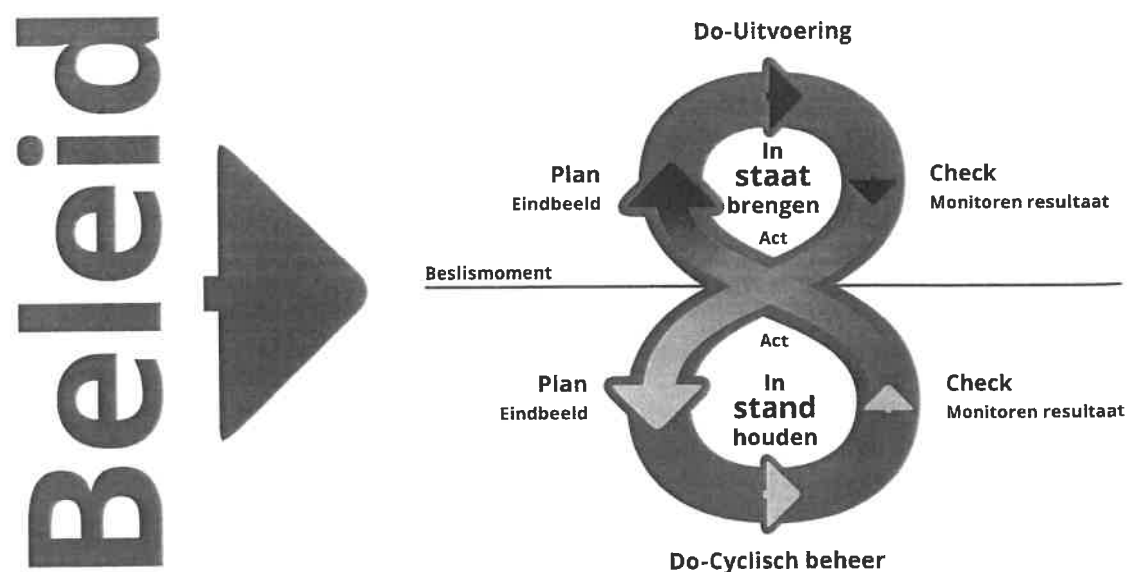
Wat hebben we?

Het antwoord op de vraag 'Wat hebben we?' komt uit een inventarisatie. Voor het uitwerken van een realistisch groenbeheerplan is het noodzakelijk te weten wat onder andere de toestand is van het actuele groenbestand, in eigendom en/of beheer van de organisatie. In deze fase worden ook de randvoorwaarden voor beheer geïnventariseerd op objectniveau.

Hoe realiseren we dit?

Als de eerste twee vragen beantwoord/geïnventariseerd zijn, kan een overzicht worden gemaakt van hoe het werk moet worden uitgevoerd.

De uiteindelijke uitvoering 'in het veld' heeft de onderstaande beheercyclus als uitgangspunt.

In staat brengen (bovenste cirkel)

Na de aanleg van een ontwerp moet de jonge begroeiing in staat worden gebracht. De onderhoudskosten zullen in verhouding met het normale reguliere werk hoger zijn. Door de hoge dynamiek die de aanleg heeft veroorzaakt zal vaak extra bestrijding van ongewenste kruiden noodzakelijk zijn. Ook kan er sprake zijn van begroeiingen die niet zijn aangeslagen en opnieuw ingeplant moeten worden (inboeten).

Bovenstaande geldt ook voor achterstallig onderhoud, of verkeerd gebruik (bijvoorbeeld afsnijden van paden in beplanting). De begroeiing moet in deze situaties eerst in staat worden gebracht, voordat met cyclisch beheer kan worden begonnen (zie de rode pijl in het schema).

In stand houden (onderste cirkel)

Wanneer de begroeiing in staat is gebracht, volgt het reguliere, cyclische beheer om het eindbeeld te bereiken (zie de lichtgroene pijl in het schema). Duurzaam, efficiënt en extensief beheer is hier uitgangspunt. Voor beheer zijn met name de natuurlijke processen leidend. Dat betekent dat de vraag moet worden gesteld: 'Wat gebeurt er als ik niets doe?'. Hierbij is inhoudelijke vakkennis onmisbaar. Als ingrijpen (onderhoud) noodzakelijk is, wanneer moet dit dan worden gedaan? Hiervoor is uiteindelijk een onderhoudsplanning noodzakelijk.

In volgorde:

- **Plan: het uiteindelijke ontwerp en beplantingsplan:**
 - uitgangspunt is een onderhoudsplanning waarin is vastgelegd hoe eindbeelden bereikt gaan worden in de planningsperiode (ontwikkelingsbeheer) en met welke onderhoudsmaatregelen een eindbeeld in stand wordt gehouden.
- **Do: uitvoering van het ontwerp, de aanleg:**
 - de uiteindelijke planning en inspanning die moet worden geleverd om de begroeiing in stand te houden (als je te lang wacht, ontstaat de noodzaak tot duur, achterstallig onderhoud).
- **Check: monitoren van het natuurlijke proces in combinatie met uitvoering van het onderhoud:**
 - een onderhoudsplanning is een middel om het gehele onderhoudsproces te monitoren. We hebben geen invloed op weersomstandigheden (droog, nat, koud, warm) en eventuele stormschade of andere calamiteiten.
- **Act: de begroeiing is in staat gebracht en valt verder onder het cyclische beheer (onderste cirkel: in stand houden):**
 - door de goede invulling van het uit te voeren onderhoud ontstaat geen achterstallig onderhoud.

Achterstallig onderhoud

De groei en bloei van levend materiaal gaat steeds door. Als er te lang wordt gewacht met onderhoudsmaatregelen, is al snel achterstallig onderhoud noodzakelijk. Een dergelijke situatie is zeker niet duurzaam en geen voorbeeld van effectief en efficiënt beheer. Het groen zal uiteindelijk met extra geld weer in staat moeten worden gebracht. Het risico is groot dat dit ten koste gaat van het totale onderhoud: het onderhoudsbudget blijft immers hetzelfde. Uiteindelijk kan dit leiden tot een lagere kwaliteit van het groen in het algemeen.

5 De beheerfase

Voorbeeld:

Snoeien van bomen

Een randvoorwaarde voor bomen die langs wegen staan is de minimale doorrijhoogte: boven provinciale wegen is dat circa 4,20 meter en boven rijkswegen circa 4,5 meter. Op gemeentelijk niveau kan de doorrijhoogte per gemeente verschillen (de algemene plaatselijke verordening geeft daar uitsluitsel over). Omdat takken bij veel boomsoorten naar beneden hangen, is de uiteindelijk takvrije stam hoger dan deze 4,50 meter, dus misschien wel 8 meter (of meer, zoals bij bijvoorbeeld de krimlinde). Bij het in stand houden worden deze bomen op tijd gesnoeid, waarbij dikke takken en probleemtakken worden verwijderd tot op deze hoogte (begeleidingssnoei). Als hier te lang mee wordt gewacht, is achterstallig onderhoud nodig, met als gevolg dat er dikkere takken moeten worden gesnoeid. De nadelen hiervan zijn:

- hogere snoeikosten;
- hogere afvalkosten;
- een hoger risico op ziekten en plagen door grotere snoeiwonden;
- klachten van bewoners die dit snoeien zien als misvorming van de boom.

De werkzaamheden hebben zich verplaatst naar de bovenste cirkel (in staat brengen), waardoor de onderhoudskosten hoog zijn. Het kost dus extra geld (en levert mogelijk klachten op) om deze weer in het reguliere beheer bij 'in stand houden' te krijgen.

- **In stand houden:** er wordt op tijd ingegrepen in de vorm van begeleidingssnoei. De onderhoudskosten zijn relatief laag, de snoeiwonden zijn minimaal en de habitus (vorm) van de boom is acceptabel, waardoor er weinig klachten van burgers zullen zijn.

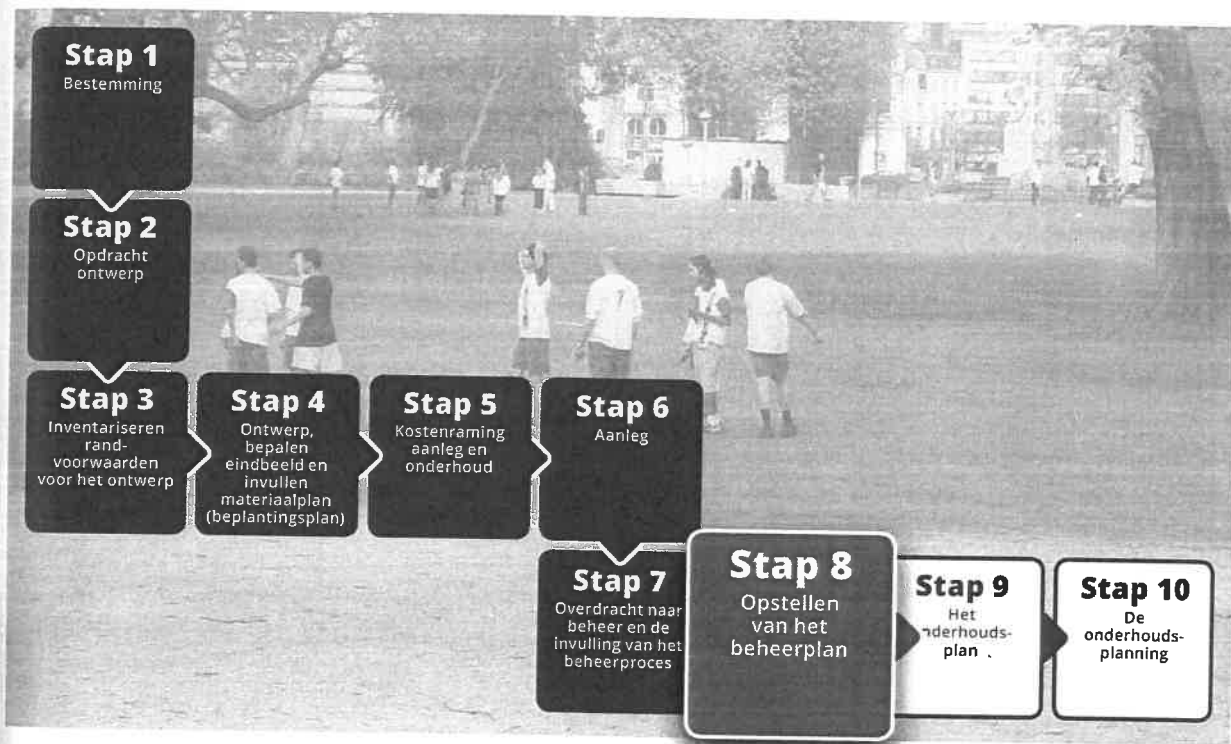

- **In staat brengen:** er is te lang gewacht met snoeien, waardoor de noodzaak tot achterstallige snoei is ontstaan. De onderhoudskosten zijn relatief hoog, de snoeiwonden zijn groter en in het ergste geval is de habitus niet acceptabel, waardoor er klachten van burgers kunnen komen.

Het is dus niet eenvoudig om binnen het groenbeheer zomaar te bezuinigen op onderhoudskosten, zonder dat je daarvoor de rekening gepresenteerd krijgt in de vorm van uitgesteld en duurder meerwerk.

Uiteindelijk wordt het onderhoud toch duurder, de situatie kan in strijd met randvoorwaarden zijn of er kan een conflict ontstaan met de belanghebbenden.

5.2 Stap 8 Opstellen van het beheerplan

Een beheerplan vormt de leidraad voor het beheer op hoofdlijnen. Het is een document dat is bedoeld voor de communicatie tussen bestuurders, uitvoerders en burgers en het dient ook als toetsinstrument voor specifieke beheerkeuzes en onderhoudsactiviteiten.

Doelen van een beheerplan:

- het onderbouwen en bereiken van het maximale resultaat van het object binnen de beleidskeuzes die zijn gemaakt;
- de mogelijkheid bieden voor een efficiënte en effectieve uitvoering van het werk tijdens de beheerfase;
- het bieden van een solide basis waarop jaarplannen kunnen worden gemaakt;
- het visualiseren/omschrijven van de doelen.

5 De beheerfase

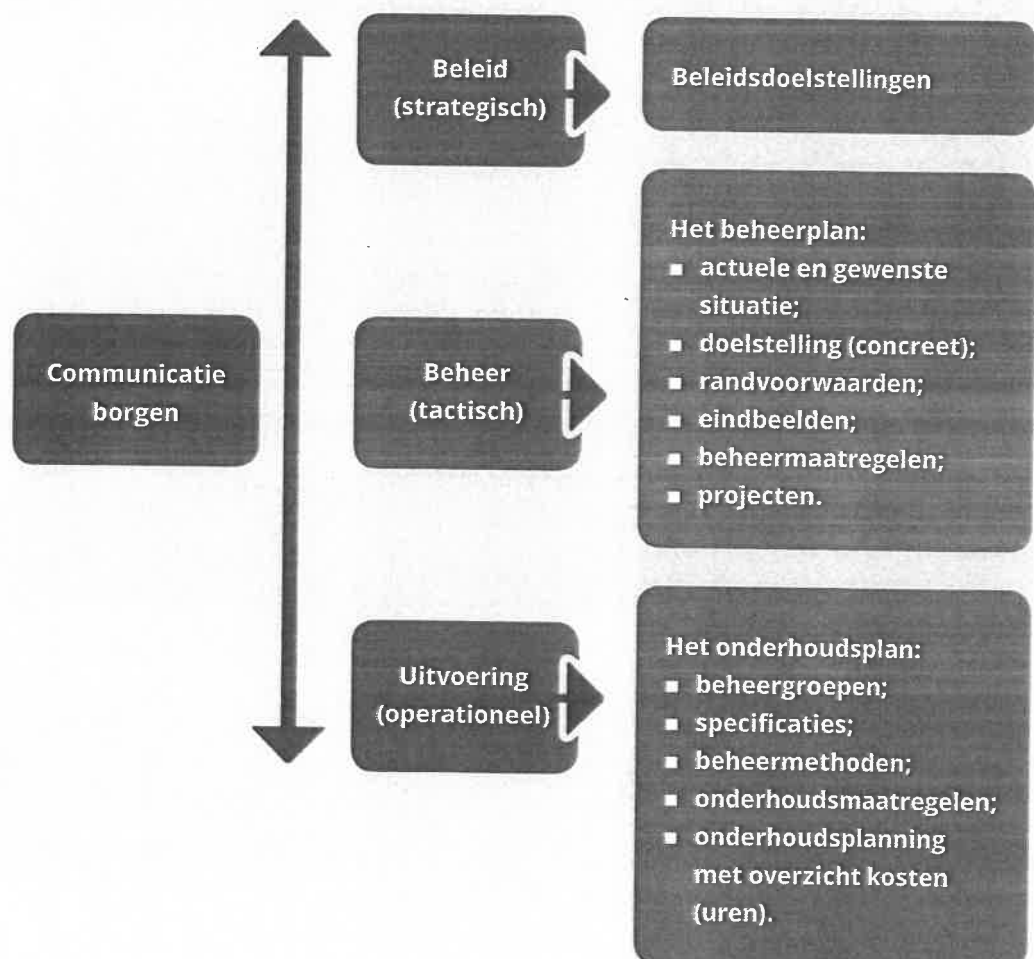
Een beheerplan wordt gemaakt voor de middellange termijn (5 jaar). Uitgangspunt hierbij is het beleid voor langere termijn. Na een periode van 5 jaar wordt het beheerplan aangepast voor de daaropvolgende 5 jaar. Uit het beheerplan vloeit een jaarlijkse onderhoudsplanning voort. In België zijn de beleidsuitgangspunten verwoord in bosbeheerplannen, landschapsbeheerplannen en beleid voor beschermde parken. Deze beleidsplannen worden opgemaakt voor respectievelijk 20 jaar en 27 jaar en zijn wettelijk bepaald.

De opzet van het beheerplan

In de ontwerpfase hebben ontwerp en beheer al een start gemaakt met de wijze waarop beheerd gaat worden (onder andere in stap 4 bij de bepaling van het eindbeeld). In een beheerplan moet de beleidsmedewerker vervolgens kunnen lezen hoe het beleid moet worden uitgevoerd. Beheer, opzichter en werkvoorbereider moeten op basis van het beheerplan kunnen plannen. Het beheerplan vormt het uitgangspunt voor het onderhoudsplan.

Onderstaand schema geeft de plaats van het beheerplan aan. Uitgangspunten zijn de beleidsdoelstellingen. Vanuit het beheerplan wordt vervolgens een onderhoudsplan opgesteld.

Opzet en plaats van het beheerplan

Beleid (strategisch):

- **Beleidsdoelstellingen** zijn voornemens die nog niet concreet zijn uitgewerkt. Een ecologische doelstelling, meer doen voor de natuur, zegt niets over de wijze waarop het wordt uitgevoerd, maar geeft richting aan de invulling van het beheerproces.
- **Randvoorwaarden:** strategische randvoorwaarden zijn bijvoorbeeld: schoon, heel en veilig.

Beheer (tactisch):

- **Doelstelling (concreet):** de beleidsdoelstelling wordt uitgewerkt op beheerniveau, de doelstelling wordt concreet gemaakt.
- **Randvoorwaarden:** tactische randvoorwaarden worden bepaald door de ligging van het object. Ze zijn divers en ze hebben te maken met het gebruik en de beleving.

Uitvoering (operationeel):

- **Doelstelling (concreet):** de operationele uitvoering is verantwoordelijk voor de meest concrete vertaalslag van de beleidsdoelstelling. Het sluitstuk is de operationele planning.
- **Randvoorwaarden:** de operationele uitvoering is gericht op de onderhoudsmaatregelen die worden uitgevoerd om te voldoen aan de randvoorwaarden.

De opbouw van het beheerplan

Een beheerplan bestaat uit verschillende onderdelen:

- 1 inleiding;
- 2 objectbeschrijving;
- 3 de actuele en de gewenste situatie;
- 4 de beheerdoelstellingen (concreet);
- 5 randvoorwaarden;
- 6 eindbeelden;
- 7 beheermaatregelen;
- 8 projecten;
- 9 het onderhoudsplan, inclusief onderhoudsplanning;
- 10 evaluatie en monitoring.

Hierna worden de onderdelen 3 tot en met 8 nader besproken. Onderdeel 9 wordt in stap 9 en 10 besproken.

Het overzicht op de volgende bladzijde geeft inzicht in het communicatieproces van het beheer- en onderhoudsplan. De projecten hebben betrekking op renovatie, omvorming of incidentele maatregelen.

5 De beheerfase

Het beheerplan	Geeft aan	Beheerniveau
Doelstelling (concreet)	Visualisering/uitwerking van de visie	Strategisch
Randvoorwaarden	Beperkende factoren	Tactisch
Eindbeelden	Communicatie/visualiseren	Tactisch
Beheermaatregelen	Methoden van beheer	Tactisch
Projecten	Divers	Strategisch, tactisch, operationeel

Communiceren en evalueren

Het onderhoudsplan	Geeft aan	Beheerniveau
Beheergroepen	Verwerken van gegevens	Tactisch/operationeel
Specificaties	Detailering	Operationeel
Onderhoudsmaatregelen	Uitvoering	Operationeel
Onderhoudsplanning	Communicatie, uitvoering	Strategisch, Tactisch, Operationeel
Overzicht kosten (uren)	Inzet arbeid, materieel, materiaal	Strategisch, Tactisch, Operationeel

5.2.1 De actuele en de gewenste situatie

Voor de communicatie met bestuurders, verenigingen, burgers en anderen is het essentieel om in het beheerplan in grote lijnen aan te geven wat de situatie op het moment is en waar beheer naartoe wil werken in de komende vijf jaar (het is ook mogelijk dat er niets verandert!). Niet iedereen is geïnteresseerd in het gehele beheerproces. De meeste belanghebbenden willen alleen maar weten wat er met het groen gaat gebeuren. Een goede omschrijving van de actuele en de gewenste situatie is verhelderend en kan veel vragen voorkomen (bij een nieuw gerealiseerd ontwerp zal de actuele situatie als het goed is overeenkomen met de gewenste situatie).

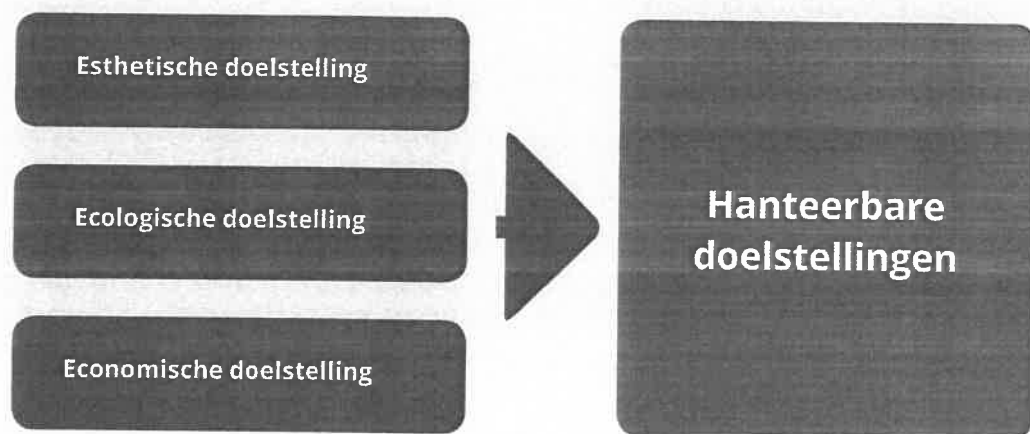
Voorbeelden:

Actuele situatie	Gewenste situatie
Park met als algemeen beeld een bosachtige omgeving met weinig structuurvariatie.	Meer structuurvariatie door inbreng van andere beplantingsvormen.
In het park zijn plaatselijk in het verleden zichtlijnen beplant.	De opbouw van het park zal worden hersteld door het vrijmaken van zichtlijnen.
Het park wordt al jarenlang esthetisch beheerd. Er is vraag naar meer natuur.	Op een aantal plaatsen komt kruidengras, langs de bosrand komt een zoom (ruigtebegroeiing). In de bosranden wordt gestuurd naar bosrandsoorten (kruiden die meer schaduw kunnen verdragen).
In een park blijft plaatselijk na een regenbui water staan.	De afwatering van paden en gras zal worden verbeterd.

5.2.2 De beheerdoelstellingen

Vanuit de beleidsvisie moeten de beleidsdoelstellingen concreet worden gemaakt. Uitgangspunt is duidelijkheid in communicatie.

In de praktijk zijn er drie doelstellingen bruikbaar die iets zeggen over het daadwerkelijke beheer en onderhoud:

Bij deze doelstellingen moet beheer zelf een zorgvuldige afbakening aanbrengen om interpretatieverschillen te voorkomen. Bij elke doelstelling moet goed worden aangegeven wat er precies onder wordt verstaan! De doelstelling is de basis van het uiteindelijke eindbeeld dat je wilt bereiken. Het geeft invulling aan de verwachtingen van de gebruiker.

Beheerdoelstellingen zeggen iets over het algemene beeld of gebruik van een object. Dit betekent overigens niet dat bijvoorbeeld ecologisch of economisch beheer niet mogelijk zijn in een gebied met een esthetische doelstelling. Zie het voorbeeld op bladzijde 143.

Esthetisch beheer

Esthetisch beheer is de beheervorm die het meest in Nederland wordt toegepast in de stedelijke omgeving. Dat een goede omschrijving van de doelstelling van belang is, blijkt uit de voorbeelden hierna.

De foto's op de volgende bladzijden geven een beeld van esthetisch beheer, maar 'esthetisch' is verschillend gedefinieerd. In een beheerplan is het van essentieel belang dit grondig te definiëren. Doe je dit niet, dan kom je terecht in de belevingswereld van belanghebbenden en krijg je lastige (en soms vervelende) discussies. Het vastleggen van de uitgangspunten van de doelstelling heeft direct te maken met het budget, de ligging en het gebruik van het groen.

5 De beheerfase

► **Beheerdoel: esthetisch.** Doel is het behouden van de maximale esthetische en architectonische waarde. Er zijn strakke buxushagen, vaste en eenjarige planten en strakke graskanten. De tuin is architectonisch, passend bij het gebouw: er is sprake van cultuurbehoud. Uitgangspunt is het trekken van bezoekers. Bezoekers worden sterk gestuurd; ze mogen niet overal lopen. De kosten voor het onderhoud, vanwege de ontwerp- en beheerkeuze die is gemaakt, zijn maximaal.

► **Beheerdoel: esthetisch.** Door de vele bezoekers is het al een kunst op zich om dit park representatief te houden. Met 'esthetisch' wordt dan ook onder meer bedoeld; nette paden, goede afwatering, regelmatig verwijderen van zwerfvuil en veel onderhoud aan het aanwezige gazon.

Zo zijn er ook voorbeelden van parken met een landelijke uitstraling, en parken (begroeiingen) die op wijkniveau een esthetische doelstelling hebben. Bepalend voor de invulling van de esthetische doelstelling zijn de wensen van politiek, bestuur en burger. Uiteindelijk zal het budget de definitie van 'esthetisch' bepalen.

Ecologisch beheer

Bij een ecologische doelstelling worden inheemse planten en dieren bevoordeeld. Het doel is het scheppen van voorwaarden voor een zo hoog mogelijke biodiversiteit bij de gegeven randvoorwaarden.

Inhoudelijk kan dit beheer betekenen:

- toewerken naar een zo hoog mogelijke structuurvariatie en het scheppen van voorwaarden voor planten en dieren;
- toestaan van bijvoorbeeld bosontwikkelingsfasen, waarbij de successie bepaalt. Praktisch gezien betekent dit: niet ingrijpen;
- plaatselijk de successie stoppen en een juist maaibeheer uitvoeren, waardoor een grote diversiteit aan kruiden wordt verkregen, die vervolgens weer worden bezocht door insecten, die vervolgens weer gegeten worden door vogels, enzovoort.

Sturen op soorten is geen verstandige keuze bij de invulling van het ecologische doel, omdat dit vaak in strijd is met de belangen van verenigingen en burgers (vlinderwerkgroep, vogelwerkgroep, kruidenwerkgroep, enzovoort). Wanneer een bepaalde planten- of diersoort een belangrijke soort is in een gebied, kan dit worden meegenomen als randvoorwaarde. Dit is vooral van belang voor de openbare ruimte. In natuurgebieden kan bijvoorbeeld wel het soortbeheer centraal staan.

► **Beheerdoel: ecologisch.** Een grootschalig natuurgebied in de uiterwaarden langs een grote rivier. Natuurlijke processen hebben een grote invloed op het gebied (hoog water). De natuur mag haar gang gaan en alleen de hoofdpaden moeten beloopbaar en veilig zijn. Het uitzetten van grote grazers en bevers is deels bepalend voor de ontwikkeling van het gebied. Het aantal bezoekers is relatief laag (natuurlijkhebbers), de bezoekers kunnen niet overal lopen in verband met de ondoordringbaarheid van de begroeiing en de waterstand. Sommige paden zijn ontstaan door spontaan menselijk gebruik.

► **Beheerdoel: ecologisch.** Een park in het westen van het land. Het park heeft een hoge grondwaterstand, waardoor de begroeiing hoofdzakelijk bestaat uit soorten die je ook langs oevers tegenkomt. Regelmatig gemaaide graspaden leiden bezoekers langs de inheemse kruiden.

Het is niet verstandig om aan druk bezochte parken een ecologische doelstelling te geven. Vanwege de vele belangengroepen en het aantal dagelijkse bezoekers is dat vaak een onhaalbare doelstelling. In deze gevallen is het beter een esthetisch doel aan te houden en ecologisch beheerde stukken onder de randvoorwaarden te plaatsen. Met ander woorden: ecologisch beheer wel op de ene, niet op de andere plaats.

Ook objecten met een economische doelstelling, bijvoorbeeld een golfbaan, kunnen (plaatselijk) ecologisch beheer als randvoorwaarde opnemen.

Op de volgende bladzijden zijn voorbeelden te zien van een economisch en een esthetisch beheerd object met ecologische randvoorwaarden.

5 De beheerfase

- **Beheerdoel: economisch.**
Randvoorwaarde: ontwikkelen kruidengras op de roughs.
Op de golfbaan in Voorthuizen wordt als randvoorwaarde ecologisch beheer toegepast op de roughs op plaatsen waar de begroeiing geen of weinig invloed heeft op het spel.

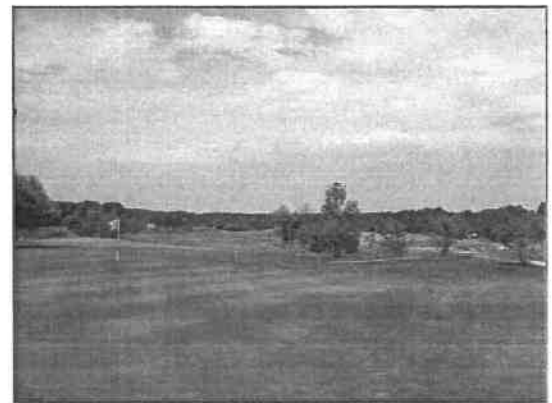
- **Beheerdoel: esthetisch.**
Randvoorwaarde: ontwikkelen oever- en moerasbegroeiingen langs de vijver.
Een wijkpark in Enschede. De wijk wordt esthetisch beheerd, maar langs deze vijver wordt als randvoorwaarde ecologisch beheerd.

Economisch beheer

Bij economisch beheer staat het gebruik van het terrein centraal (bijvoorbeeld golfen, of de groenopbrengsten in de vorm van verkoop van hout (houtteelt)). Groenbeheer speelt een rol bij aankleding, representatie of verkoop.

- **Beheerdoel: economisch.**
De verkoop van hout staat hier centraal. Het beheer is dan ook gericht op de teelt van bijvoorbeeld zaaghout, papierhout en andere verkoopbare sortimenten.

- **Beheerdoel: economisch.**
Het beheer is gericht op randvoorwaarden die te maken hebben met het spel; betalende bezoekers moeten het hele jaar door gebruik kunnen maken van het terrein.

Tot slot:

Een doelstelling is geen rigide afspraak. Het is een (belangrijk) uitgangspunt voor de wijze van beheren en vooral ook voor de communicatie. Als wordt afgeweken van de doelstellingen, wordt dit aangegeven door middel van een **randvoorwaarde**.

5.2.3 Randvoorwaarden

Randvoorwaarden die direct betrekking hebben op het ontwerp zijn besproken in hoofdstuk 3 *De ontwerpfase*. In dit hoofdstuk staan de randvoorwaarden voor de beheerfase centraal.

Voor het beheer en onderhoud van het object heeft beheer te maken met randvoorwaarden die direct betrekking hebben op het **gebruik** van het object.

Met randvoorwaarden kun je ook doelstellingen nuanceren en mogelijkheden creëren om bijvoorbeeld esthetische elementen in te bedden in het ecologisch beheer of andersom (zie paragraaf 5.2.2).

Randvoorwaarden die betrekking hebben op het gebruik dienen zich vanzelf aan wanneer je op het object staat en jezelf de volgende vraag stelt:

Wat gebeurt er als ik niets doe?

- Dan blijft het groen doorgroeien en kan het gaan overkoken.
- Takken in bomen kunnen doodgaan, vallen en schade veroorzaken.
- Er kunnen gaten in zandpaden ontstaan door afstroming van water.
- Het gras zal na korte tijd te lang worden en slecht beliepbaar zijn.
- Het eindbeeld wordt niet bereikt.
- Toegangspoorten zullen na verloop van tijd niet meer functioneren.
- De hoeveelheid zwerfvuil zal toenemen.
- Er kan overlast van blauwalg ontstaan door inspoeling met nutriënten (voedingsstoffen) of door het gebruik van een waterpartij als overstort.
- Enzovoort.

Communicatie met de burger en andere belanghebbenden

Bovenstaande redenering leidt tot de juiste argumenten voor het uitvoeren van operationeel beheer. Beheer communiceert met burgers en belanghebbenden op basis van randvoorwaarden. Als werkzaamheden niet uit te leggen zijn door te wijzen op het doel en/of de randvoorwaarden, dan bestaat het gevaar dat er een discussie ontstaat op basis van de individuele beleving van groen door de burger(s).

Randvoorwaarden zijn bepalend voor het soort en de mate van onderhoud. Ze leveren de juiste argumenten voor de communicatie over het te bereiken einddoel. Ook opdrachtgevers en belanghebbenden kunnen randvoorwaarden aangeven (onder andere financiële randvoorwaarden, of randvoorwaarden die betrekking hebben op burgerparticipatie). Het onderdeel randvoorwaarden moet dus zorgvuldig worden uitgewerkt: **randvoorwaarden zijn de basis voor de operationele uitvoering**.

Deze randvoorwaarden komen voort uit:

- algemeen verbindende voorschriften;
- technische en/of functionele eisen;
- het beeld (cosmetische eisen);
- gemaakte afspraken.

5 De beheerfase

Algemeen verbindende voorschriften

Voorbeelden van randvoorwaarden die voortkomen uit dit soort voorschriften:

- Bij het onderhoud aan groen moet rekening worden gehouden met de Flora- en faunawet.
- Bij onderhoudsplichtig werk moeten de schouwperiodes (periodieke inspectie door het waterschap van watergangen die niet door het waterschap worden onderhouden) bij het onderhoud van watergangen op tijd in acht worden genomen (keur waterschap).

- ▶ Bij uitvoeringsmaatregelen moet rekening worden gehouden met de Flora- en faunawet. Je kunt niet zomaar in elke periode van het jaar sloten schonen.
- ▶ Een ganzennest. In het broedseizoen moet rekening worden gehouden met broedende soorten. Nesten mogen niet worden verstoord.
- Speeltoestellen moeten voldoen aan de wettelijke veiligheidsvoorschriften (Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen (WAS)).
- Beheer/eigenaren hebben zorgplicht voor hun bomen. Bomen moeten veilig zijn. Opkronen kan onderdeel uitmaken van deze zorgplicht.
- Bebording moet zichtbaar zijn.

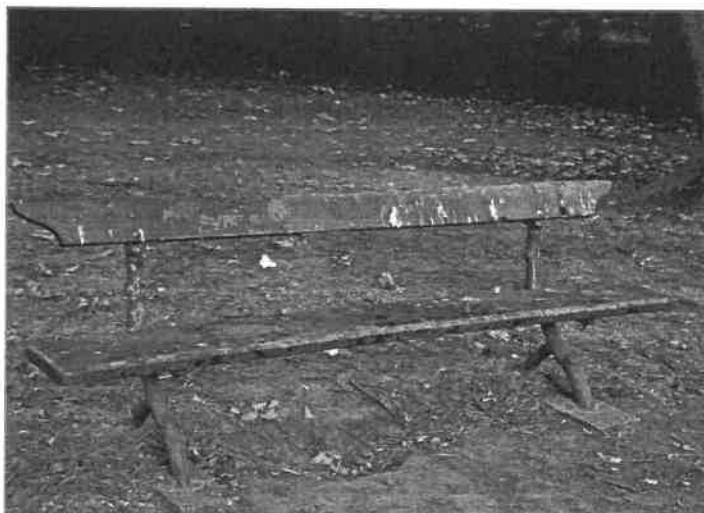

- ▶ Speeltoestellen moeten voldoen aan de wettelijke voorwaarden. In Nederland zijn deze vastgelegd in het Warenwetbesluit Attractie- en speeltoestellen (WAS). Dat betekent voor beheer dat speeltoestellen met regelmaat gecontroleerd moeten worden.
- ▶ De omgeving rond bomen moet veilig zijn (zorgplicht). Dat betekent voor beheer dat bomen regelmatig moeten worden gecontroleerd op gebreken die de omgevingsveiligheid beïnvloeden.

Technische en/of functionele eisen:

Voorbeelden van randvoorwaarden die voortkomen uit dit soort eisen:

- Monumentale bomen moeten maximale ruimte hebben om te groeien.
- Meubilair moet functioneel zijn.

- ▶ Monumentale bomen hebben maximale ruimte nodig om te groeien. De oude beuk op de foto heeft altijd vrijgestaan, wat onder andere te zien is aan de lage betakking.
 - ▶ Meubilair moet functioneel zijn. 'Functioneel' betekent hier dat het bankje op de foto heel moet zijn, maar ook dat je erop moet kunnen zitten zonder vuil te worden!
-
- De wegen moeten vrij blijven van verticale en horizontale obstakels van kruiden, bomen en struiken. Langs wegen wordt vaak circa 4,5 meter vrije doorgang aangehouden, langs loop- en fietspaden ca. 2,5 meter.
 - Gras moet beloopbaar zijn en recreatief gebruikt kunnen worden.

Het beeld (cosmetische eisen)

Voorbeelden van randvoorwaarden die voortkomen uit dit soort eisen:

- Bloemheesters/bomen moeten maximaal kunnen bloeien.
- Vormbomen moeten hun vorm behouden.

5 De beheerfase

- ▶ Deze malus heeft voldoende ruimte en licht nodig om maximaal te kunnen bloeien.

- ▶ Het beeld: vormbomen moeten hun vorm behouden.

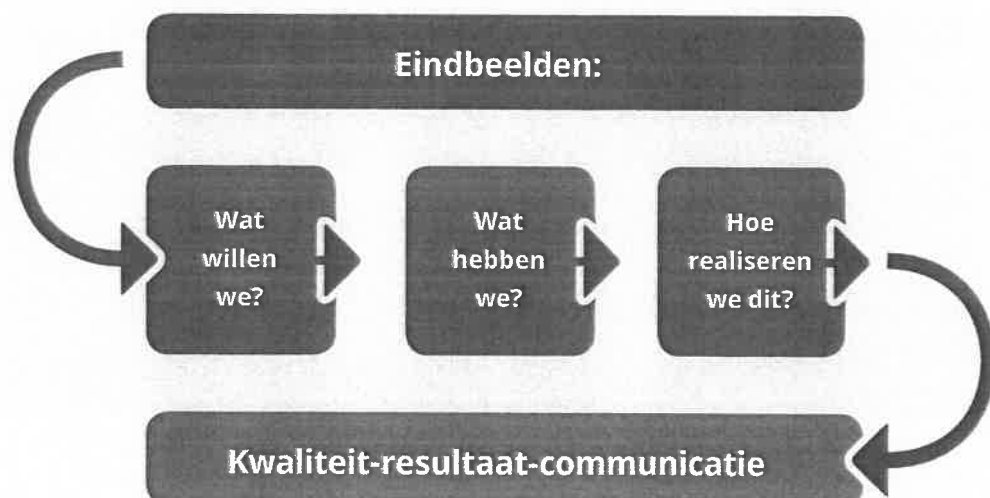
Gemaakte afspraken

Deze afspraken gelden voor een specifiek object en vloeien niet voort uit voorschriften. Als er sprake is van samenwerking met burgers, kunnen bijvoorbeeld afspraken worden gemaakt over het medeonderhoud van groen.

Voor een overzicht van veel voorkomende randvoorwaarden voor beheer: zie bijlage 2 **Randvoorwaarden beheer- en onderhoudsmaatregelen** (bladzijde 170).

5.2.4 Eindbeelden

In de communicatie met belanghebbenden wordt van de term *eindbeelden* gebruikgemaakt. Eindbeelden visualiseren of definiëren de eindresultaten die voortkomen uit de doelstelling en de randvoorwaarden.

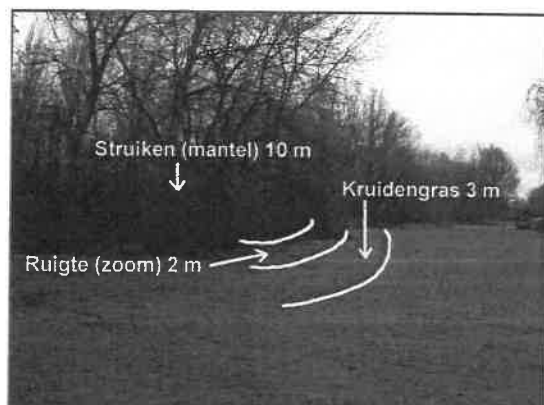
Het bepalen van een eindbeeld betekent niet alleen een 'mooi' plaatje. Hierbij hoort ook een stappenplan hoe je dit eindbeeld wilt bereiken. Je hebt te maken met natuurlijke processen, die gedurende de beheerperiode beheerst moeten worden door de uitvoering. Uiteindelijk moet in de vastgestelde beheerperiode het eindbeeld bereikt zijn. Na het bereiken van dit eindbeeld volgt duurzaam instandhoudingsbeheer. De momenten van ingrijpen worden vastgelegd in de onderhoudsplanning.

Eindbeelden moeten concreet en bereikbaar gepresenteerd worden, dus liever niet met mooie afbeeldingen van een rijk begroeid terrein met bijvoorbeeld kruidengras. Dit zou de verwachting bij burgers kunnen wekken dat zo'n beeld op korte termijn bereikt kan worden. Het is beter een omschrijving te geven van de mogelijke soorten en het aangeven van de hoogte of vorm van de begroeiing.

Onderstaand een aantal mogelijkheden hoe eindbeelden gevisualiseerd kunnen worden of hoe deze kunnen worden verwoord.

Bewerkte foto's

Het gebruik van bewerkte foto's geeft een realistisch eindbeeld weer. Het is niet een foto van een ander object waar het eindbeeld al bereikt is. Het geeft de realiteit van nu weer. Met teksten en pijlen wordt in onderstaande foto's aangegeven welke maatregelen nodig zijn om het eindbeeld te bereiken.

- ▶ Te zien is een bosrand. Als eindbeeld wordt toegewerkt naar meer structuurvariatie, waardoor voorwaarden ontstaan voor verhoging van de biodiversiteit. Door een juist maaibeheer ontstaan kruidengras en ruijgte. De struikenrij wordt aangeplant.

- ▶ Het eindbeeld is een natuurlijke oever met kruiden. De beschoeiing wordt verwijderd en de oever wordt glooiend afgewerkt.

5 De beheerfase

Omschrijvingen

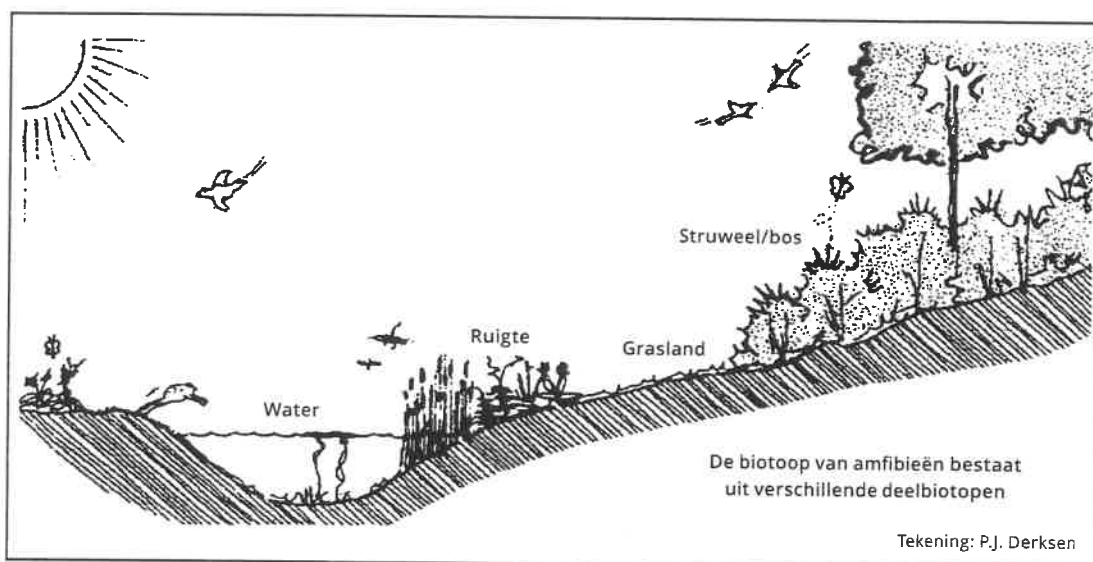
Omschrijvingen van eindbeelden zijn concreet. Ze geven duidelijk invulling aan de vorm en inhoud, zonder bijvoorbeeld soorten te noemen. Voor de communicatie naar burgers is dit helder en begrijpelijk. Bij kruidensoorten wordt **niet** aangegeven welke soorten er uiteindelijk staan, maar wordt **wel** de hoeveelheid soorten aangegeven. Hierbij zitten ook de grassoorten. Zo'n omschrijving voorkomt discussies over soorten. De natuur bepaalt tenslotte wanneer het juiste moment voor vestiging is aangebroken.

Enkele voorbeelden van omschrijvingen van eindbeelden:

- De graslengte varieert tussen de 4 en 7 cm hoogte.
- De kruidenberm heeft een maximale hoogte van 60 cm en bestaat uit minimaal twaalf kruidensoorten (van te voren wel controleren of dit haalbaar is!).
- Ruigte is een begroeiing van tussen de 80 cm en 1.50 meter hoogte.

Tekeningen

Ook kan gebruik worden gemaakt van tekeningen. Bedenk wel dat het risico bestaat dat belanghebbenden de tekening letterlijk kunnen gaan interpreteren en verwachten dat het eindbeeld alle afgebeelde elementen zal bevatten.

- Een tekening van de biotoop van amfibieën.

5.2.5 Beheermaatregelen

Binnen het beheerplan worden drie soorten beheermaatregelen onderscheiden:

- cyclische maatregelen;
- omvormingsmaatregelen;
- incidentele maatregelen.

Cyclische maatregelen

Cyclische maatregelen zijn periodiek terugkerende onderhoudsmaatregelen die onderdeel uitmaken van het beheersysteem.

Periodiek kan enkele malen per jaar zijn of jaarlijks, maar bijvoorbeeld ook driejaarlijks. Het onderhoudsplan bestaat dan ook alleen uit cyclische maatregelen.

Voorbeelden:

- diverse keren maaien per jaar (gazon);
- één- of tweejaarlijks maaien van kruidengras;
- toepassen van begeleidingssnoei. Hier kan sprake zijn van een interval van een aantal jaren;
- verwijderen van zwerfvuil, wekelijks of zelfs dagelijks;
- steken van graskanten;
- bladblazen;
- schoffelen van onkruid.

- Er zijn hier verschillende cyclische maatregelen noodzakelijk:
- maaien van gras (wekelijks);
 - schoffelen van open grond met tussenpozen van enkele weken;
 - steken/snijden van graskanten;
 - jaarlijks snoeien en bemesten van rozen;
 - verharding vrijhouden van onkruid;
 - controle/onderhoud van meubilair;
 - ruimen van zwerfvuil;
 - bladblazen.

De frequentie van de cyclische maatregelen hangt grotendeels af van de afspraken die zijn gemaakt over het esthetische beheer.

5 De beheerfase

Omvormingsmaatregelen

Er is sprake van omvormingsmaatregelen wanneer een object een andere functie of inrichting krijgt. Omvormingsmaatregelen zijn in de regel dure maatregelen.

Voorbeelden:

- vervangen van een bestaande beplanting door een nieuwe beplanting;
- verandering van gazon naar kruidengras.

- Het voortdurend overkoken en onderhouden op de foto links heeft uiteindelijk geresulteerd in een omvormingsmaatregel, te zien op de foto rechts.

Omvormingsmaatregelen kunnen het resultaat zijn van maatschappelijke veranderingen (de gebruikers willen bijvoorbeeld meer natuur), of door dusdanige verwaarlozing van het beheer, dat het afgesproken eindbeeld niet meer bereikt kan worden. Verwaarlozing betekent niet dat beheer het werk slecht heeft gedaan, maar is veelal het gevolg van het korten op budgetten, waardoor het vereiste onderhoud niet meer mogelijk is.

Relatief kleine omvormingsmaatregelen worden meestal door beheer uitgevoerd. Betreft het grotere omvormingen, die invloed hebben op totale beeld van bijvoorbeeld een park, dan is het verstandig om een ontwerper in te schakelen.

Incidentele maatregelen

Incidentele maatregelen zijn maatregelen die eenmalig plaatsvinden om een object weer in staat te brengen. Ook deze maatregelen zijn in de regel duur. Oorzaak is vaak achterstallig onderhoud. Met het oog op de kosten moet het ontstaan van achterstallig onderhoud worden voorkomen!

Onderstaande foto's geven aan hoe een oorspronkelijk cyclisch beheer achterstallig wordt door verkeerd (of geen) beheer. Het opnieuw in staat brengen van deze begroeiing is incidenteel beheer.

► Talud met ruigte, hier en daar een brem, bovenop een enkele meidoorn. Het beheer bestaat uit het trekken van ongewenste zaailingen van bomen en struiken. De aanwezige structuurvariatie wordt gehandhaafd. Uitgangspunt: cyclisch beheer.

► Hetzelfde talud na tien jaar verwaarlozing. Ratelpopulieren en uitlopers van een fluweelboom hebben de overhand gekregen, zijn afgezet en lopen weer uit. De betonruggen zijn inmiddels weggehaald.

5.2.6 Projecten

Omvormings- en incidentele maatregelen worden in het beheerplan aangegeven als projecten waar een apart budget voor moet zijn. Mocht later blijken dat er geen geld voorhanden is, dan worden deze projecten verplaatst naar het volgende beheerplan (mits ze nog relevant zijn).